

Аспірант кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна) E-mail: zhijianliu2018@gmail.com

М'ЯКІ КОМПЕТЕНТНОСТІ У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

*Метою статті є визначення структури м'яких компетентностей, що є важливим для підготовки майбутніх вчителів, зокрема і вчителів-хореографів, до формування в учнів м'яких компетентностей в освітньому процесі. **Методологія** дослідження містить загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Основним методом при здійсненні дослідження став загальнонауковий діалектичний метод, що дозволив проаналізувати існуючі підходи до визначення м'яких компетентностей та практику їх застосування у підготовці майбутніх вчителів, зокрема вчителів-хореографів.*

***Наукова новизна** полягає у тому, що вперше досліджується співвідношення та взаємозв'язок м'яких компетентностей з іншими компетентностями, які необхідні для формування у майбутніх вчителів-хореографів. Розглядаються м'які компетентності як збірні категорія, що посилається на безліч варіантів поведінки, що допомагають людям в роботі, зокрема командній, а також успішно взаємодіяти з соціумом. М'які компетентності дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності та напрямку, в якому працює людина. Проаналізовано вітчизняний та міжнародні підходи до розуміння та переліку м'яких компетентностей. Визначені м'які компетентності, які містяться у програмних результатах навчання в закладах освіти. Проаналізована система оцінювання навчальних закладів, яка, на жаль, нині зорієнтована на контроль сформованості важких компетентностей.*

***Висновки:** відсутнє не тільки сформоване визначення категорії «м'які компетентності», але й домінуючий підхід до розуміння цієї категорії. Формування м'яких компетентностей відбувається на власний розсуд викладачів. До перспектив наукових розробок можна віднести кореляцію програмних результатів навчання (до яких входять і м'які компетентності) із підходами та компонентами м'яких компетентностей, виходячи з підходів міжнародної педагогічної спільноти.*

***Ключові слова:** компетентність, м'які компетентності, естетичне виховання, вчитель-хореограф, освітній процес.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та/або практичними завданнями. Останнє десятиріччя у світовому фаховому педагогічному середовищі формується поняття м'яких компетентностей (soft competences). Вони протиставляються жорстким – спеціальним вузькопрофесійним компетентностям (hard competences), бо не мають однозначної прив'язки до конкретного виду діяльності. Часто м'які компетентності називають також універсальними або функціональними компетенціями, а факт володіння ними – функціональною грамотністю (functional literacy). ЮНЕСКО та Європейська комісія навіть встановили мінімальний рівень такої грамотності, необхідний кожному європейцю для того, аби «вписатися» в суспільство й не бути «соціальним інвалідом», не кажучи вже про професійну самореалізацію. Відповідно, постає питання про місце м'яких компетентностей в професіограмі вчителя. Особлива увага нами буде приділена майбутнім вчителям, коли в межах вищого закладу освіти є можливість сформувані ці компетентності, а також дати майбутнім вчителям необхідний інструментарій для формування цих компетентностей в учнів.

Аналіз основних досліджень і публікацій з проблематики демонструє широкі розбіжності у трактуванні самого терміну «м'які компетентності», набору його складових, підходів до визначення. С. Нестуля, О. Нестуля, В. Карманенко та інші у своїх розробках визначають м'які компетентності як елемент лідерства особистості та складову її успішності в професійному та соціальному житті [3]. Автори роблять спробу надати перелік м'яких компетентностей, але не дають визначення самої категорії з точки зору педагогіки. А. Хуторський, аналізуючи ключові освітні компетентності, виділяє серед них і м'які компетентності, але це визначення будується більш на протизв'язі до професійних компетентностей,

ніж на всебічному аналізі самої категорії [9]. Певні кроки щодо аналізу місця м'яких компетентностей в системі професійної діяльності (професійно значущих компетентностей) робить у своїх дослідженнях Н. Філатова [8], яка аналізує взаємозв'язок креативного мислення, гнучких компетентностей та конкурентоспроможності в професійній реалізації особистості. Можна констатувати, що не дивлячись на те, що категорія «м'які компетентності» зараз перебуває на слуху педагогічної професійної спільноти, ґрунтовних розробок її місця у формуванні сучасної особистості, тим більш за напрямками професійної діяльності, є вкрай мало. Отже проблематика готовності майбутніх вчителів до формування в учнів м'яких компетентностей ще потребує дослідження.

Метою статті є визначення структури м'яких компетентностей, що є важливим для підготовки майбутніх вчителів, зокрема і вчителів-хореографів, до формування в учнів м'яких компетентностей в освітньому процесі.

Процедура теоретико-методологічного дослідження вказаної проблематики містить загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Основним методом при здійсненні дослідження став загальнонауковий діалектичний метод, що дозволив проаналізувати існуючі підходи до визначення м'яких компетентностей та практику їх застосування у підготовці майбутніх вчителів, зокрема вчителів-хореографів. Під час дослідження були застосовані порівняльний метод для порівняння українського та зарубіжних і міжнародних підходів до розуміння м'яких компетентностей та їх складових, аналітичний метод пізнання задля розкладання певного великого процесу на більш прості дрібні складові (визначення м'яких компетентностей серед інших компетентностей); системний метод для пізнання процесу формування компетентностей загалом та в цілому як велику систему з дрібними складовими, а саме – готовність формування м'яких компетентностей майбутніми вчителями-хореографами.

Виклад основного матеріалу. Сучасні провідні найуспішніші компанії висувають для своїх співробітників вимоги, які переважно пов'язані, не з професійними, а функціональними компетентностями. Їх розвинутість свідчить про конкурентоспроможність, здатність до розбудови кар'єри, успішності в колективі, можливості швидко адаптуватися до нових умов та реагувати на виклики тощо. Наприклад, компанія Microsoft провела дослідження, де на вершині переліку компетентностей для ТОП-60 найоплачуваніших професій опинились ораторські та комунікативні здібності, володіння офісними програмами, створення презентацій, менеджмент проектів і високий рівень самоорганізації. З іншого боку, Forbes вважає найголовнішими: комунікативну компетентність, креативність, написання якісних текстів, досвід роботи у команді, базові комп'ютерні знання та здатність до «ре-інжинірингу» – готовність робити звичні речі в новий спосіб. Британська платформа Інтернет-навчання SkillsYouNeed (НавичкиВамНеобхідні) виокремлює персональні навички (тайм-менеджмент, саморозвиток, управління емоціями та навіть організацію харчування, догляду за тілом, спортивних тренувань, ефективного сну), інтерперсональні (комунікація, робота у команді, ведення переговорів, конфлікт-менеджмент), лідерські здібності, проведення презентацій, а також письменницьку майстерність і базові математичні знання.

Аналіз джерел демонструє, що зміст кожної з перелічених груп не є фіксованим або вичерпаним, він постійно розширюється. Наприклад, Європейський словник навичок та компетенцій містить більш ніж 100 найменувань і продовжує зростати [1]. Виходячи з переліку м'яких компетентностей, вони формуються не за один рік. Початок та базис їх формування припадає на дитячий вік, шкільні роки, а відшліфовування та апробація – на студентство.

Ще однією характерною рисою, на яку необхідно звернути увагу, є те, що в дидактичній літературі активно застосовуються декілька термінів щодо визначення м'яких компетентностей, найчастіше «навички» та «компетентності». Іноді в літературі вони замінюють один інший, а іноді – застосовуються як єдине словосполучення «навички та компетентності». Для вірного розуміння теми, необхідно роз'яснити та ідентифікувати ці поняття.

В українському законодавстві про освіту активним та роз'ясненим терміном є «компетентність». Закон України «Про освіту» трактує компетентність як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [5]. Закон України «Про загальну середню освіту» не дає визначення, а відсилає до попереднього нормативного акту [4].

Міжнародні та іноземні джерела також не мають єдиної позиції щодо визначення термінологічного інструментарію щодо м'яких компетентностей. Більшість нормативних джерел тяжіють до терміну «компетентності», хоча і застосовується категорія «навички» у доповненні. Наприклад, Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» за базовий мають термін «компетентності», вже згаданий Європейський словник навичок та компетенцій (European Dictionary of Skills and Competences) застосовують терміни разом. Відповідно, ми здійснили спробу проаналізувати співвідношення категорій «компетентності» та «навички» в контексті визначення змісту м'яких компетентностей.

Сам термін «навички» зустрічається в законодавстві та дидактичній літературі досить часто, але визначення, які застосовуються, є майже ідентичними. Виходячи з законодавчого визначення, навички є невід'ємною частиною компетентностей. Характерною ознакою навичок є використання раніше набутого досвіду та певних знань. З точки зору психології, навичка – психічне новоутворення,

підконтрольне свідомості і вироблене шляхом вправ, завдяки якому індивід спроможний виконувати певну дію раціонально, з належною точністю і швидкістю, без зайвих витрат фізичної та нервово-психологічної енергії. Навички – це дії, складові частини яких у процесі формування стають автоматичними. Відповідно до видів дій розрізняють і види навичок: рухові, сенсорні, інтелектуальні. В усіх видах діяльності необхідні навички: навчальні, трудові, ігрові тощо [2; 7]. Тобто можна зробити висновок, що навички є практично спрямованою частиною компетентності. Саме в такому розумінні, ми будемо застосовувати цей термін.

Детальніше розглянемо, що є м'які компетентності. Доволі часто до нього застосовують синоніми «м'які компетентності», «функціональні компетентності» або «гнучкі компетентності». Проаналізувавши різноманітні психологічні, педагогічні, соціологічні джерела, ми дійшли визначення, що м'які компетентності – це збірний термін, який посилається на безліч варіантів поведінки, що допомагають людям в роботі, зокрема командній, а також успішно взаємодіяти з соціумом. М'які компетентності дозволяють бути успішним незалежно від специфіки діяльності та напрямку, в якому працює людина. На протиставлення поняття м'які компетентності виступає поняття важкі/професійні компетентності. До останніх відносяться компетентності, пов'язані з діяльністю в області формалізованих технологій, тобто це безпосередньо професійно важливі компетентності (які складають основу професійної діяльності). Так як названі навички стійкі, добре доступні для визначення, вимірювання, вони містяться у переліку вимог, викладених в посадових інструкціях. Відповідно, ці компетентності починають формувати вже у більш дорослому віці, коли відбувається професіоналізація освіти. Також ці компетентності досить легко можна визначити в межах програмних результатів навчання.

Актуальним є питання яким чином формування м'яких компетентностей вкладається в програмні результати навчання в процесі підготовки майбутніх вчителів. Нагадаємо, що результати навчання – це знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [2; 7]. Отже, як і у випадку з компетентностями (як м'які так і важкі) є складовою результатів навчання.

Оскільки м'які компетентності – це збірний термін, який посилається на безліч варіантів поведінки, а також є важко вимірюваним, в процесі роботи, ми будемо концентруватися більше на зміст цієї категорії та перелік її складових. Задля формування м'яких компетентностей необхідно розуміти, що саме ми формуємо та визначити для цього засоби. Отже, необхідно визначити види м'яких компетентностей, і відповідно до класифікації визначити методи та засоби формування.

Під час симпозиуму Ради Європи на тему «Ключові компетентності для Європи» визначено такий орієнтовний перелік ключових компетентностей та їх структурних компонентів:

Вивчати: уміти витягати користь із досвіду; організувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх; організувати свої власні прийоми вивчення; уміти вирішувати проблеми; самостійно займатися своїм навчанням.

Шукати: запитувати різні бази даних; опитувати оточення; консультуватись в експерта; одержувати інформацію; уміти працювати з документами та класифікувати їх.

Думати: організувати взаємозв'язок минулих і дійсних подій; критично ставитись до того чи іншого аспекту розвитку нашого суспільства; уміти протистояти непевності та труднощам; займати позицію в дискусіях і виконувати свої власні думки; бачити важливість політичного й економічного оточення, в якому проходять навчання та робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, споживанням, а також із навколишнім середовищем; уміти оцінювати твори мистецтва й літератури.

Співробітничати: уміти співробітничати та працювати у групі; приймати рішення – улагоджувати розбіжності та конфлікти; уміти домовлятися; уміти розробляти та виконувати контракти.

Прийматися за справу: включатись у проект; нести відповідальність; входити до групи або колективу та робити свій внесок; доводити солідарність; уміти організувати свою роботу; уміти користуватись обчислювальними та моделюючими приладами.

Адаптуватись: уміти використовувати нові технології інформації та комунікації; доводити гнучкість перед викликами швидких змін; показувати стійкість перед труднощами; уміти знаходити нові рішення [6].

Як бачимо, усі перелічені компетентності з переліку м'яких компетентностей. Відповідно, їх формування безпосередньо не залежить від професійного спрямування освітнього процесу. У межах Концепції Нової Української Школи розроблений список компетентностей, яких набуватимуть учні, його закріплено законом «Про освіту». Він створювався з урахуванням «Рекомендації Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя»: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність [6; 7].

З перелічених одинадцяти компетентностей сім можна віднести до м'яких компетентностей. Виходячи з нормативного базису організації освітнього процесу у навчальних закладах України, до програмних результатів навчання, перш за все увійдуть саме ці м'які компетентності.

З точки зору формування готовності майбутніх вчителів до набуття вказаних компетентностей та допомоги учням/студентам їх набути, можна зазначити, що на сьогодні формування м'яких компетентностей віддано на розсуд самих вчителів. Система оцінювання навчальних закладів, на жаль, нині зорієнтована на контроль сформованості важких компетентностей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Аналіз наукових розробок з тематики, міжнародних та вітчизняних нормативних джерел демонструє, що сучасна система освіти до програмних результатів навчання відносить такі компетентності, які можуть бути класифіковані як м'які: здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; інноваційність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність. Відсутнє не тільки сформоване визначення категорії «мякі компетентності», але й домінуючий підхід до розуміння цієї категорії. Формування м'яких компетентностей відбувається на власний розсуд викладачів. До перспектив наукових розробок можна віднести кореляцію програмних результатів навчання (до яких входять і м'які компетентності) із підходами та компонентами м'яких компетентностей, виходячи з підходів міжнародної педагогічної спільноти.

References

1. Європейський словник навичок та компетенцій. DISCO European Dictionary of Skills and Competences. URL : http://disco-tools.eu/disco2_portal/ (дата звернення 20.02.2020)
Ievropeiskiy slovnyk navychok ta kompetentsii. DISCO European Dictionary of Skills and Competences. Retrieved from http://disco-tools.eu/disco2_portal/
2. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Н.М. Флегонтова К. : КНУТД, 2013. 55 с.
Flehontova N. M. (Ed.). (2013). Korotky slovnyk aktualnykh pedahohichnykh terminiv [Concise Dictionary of current pedagogical terms]. Kyiv, Ukraine : KNUTD.
3. Нестуля С. І., Нестуля О. О., Карманенко В. В. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера: навч. посіб. Київ : Знання, 2013. 287 с.
Nestulia S. I., Nestulia O. O., Karmanenko V. V. (2013). Osnovy liderstva. Treninh liderstvykh yakostei ta praktychnykh navychok menedzhera: navch. posib. [Fundamentals of leadership. Training leadership skills and practical skills of the manager]. Kyiv, Ukraine : Znannia.
4. Про загальну середню освіту; Закон України від 13.05.1999 № 651-XIV зі змінами від 09.08 2019 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення 20.02.2020)
Pro zahalnu seredniu osvitu; Zakon Ukrainy vid 13.05.1999 № 651-XIV zi zminamy vid 09.08 2019 roku [About general secondary education; Law of Ukraine, May 13, 1999, No. 651-XIV, August 9, 2019]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
5. Про освіту; Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/card2#Card> (дата звернення 20.02.2020)
Pro osvitu; Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII [About education; Law of Ukraine, 05.09.2017 № 2145-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/card2#Card>
6. Рамкова програма оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя. Європейський парламент і Рада Європейського Союзу 17 січня 2018 року. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53#1> (дата звернення 10.03.2020)
Ramkova prohrama onovlenykh kliuchovykh kompetentnostei dlia navchannia protiahom zhyttia. Yevropeiskiy parlament i Rada Yevropeiskoho Soiuzu 17 sichnia 2018 roku [Framework for updated key competences for lifelong learning. The European Parliament and the Council of the European Union on January 17, 2018]. Retrieved from <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53#1>
7. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року. Recommendation 2006/962/EC. URL : <https://publicsearch.coe.int/#k=On%20core%20competences%20for%20lifelong%20learning%22%20of%2018%20December%2020> (дата звернення 25.02.2020)
Rekomendatsiia 2006/962/IeS Yevropeiskoho Parlamentu ta Rady (IeS) «Pro osnovni kompetentsii dlia navchannia protiahom usoho zhyttia» vid 18 hrudnia 2006 roku. Recommendation 2006/962/EC [Recommendation 2006/962/EC of the European Parliament and of the Council on basic competences for lifelong learning, December, 18, 2006. Recommendation 2006/962/EC]. Retrieved from <https://publicsearch.coe.int/#k=On%20core%20competences%20for%20lifelong%20learning%22%20of%2018%20December%2020>

8. Філатова Н. В. Креативне мислення, «гнучкі навички» і конкурентоспроможність на ринку праці військовослужбовців, випускників курсів у межах проекту «Україна – Норвегія». URL : <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2158/1/Creative%20thinking.pdf> (дата звернення 24.02.2020)
Filatova N. V. Kreatyvne myslennia, «hnuchki navychky» i konkurentospromozhnist na rynku pratsi viiskovosluzhbovtiv, vypusknikov kursiv u mezhakh proektu «Ukraina – Norvehiiia» [Creative Thinking, Flexible Skills and Competitiveness in the Labor Market of Servicemen, Graduates of the Ukraine-Norway Project]. Retrieved from <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/2158/1/Creative%20thinking.pdf>
9. Хуторської А. Ключові освітні компетентності. Osvita.ua. URL : <https://osvita.ua/school/method/2340/> (дата звернення 24.02.2020)
Khutorskoi A. (2009). Kliuchovi osvitni kompetentnosti. Osvita.ua. Retrieved from <https://osvita.ua/school/method/2340/>

Liu Zhijian

ORCID 0000-0002-8246-5754

Ph.D. Student

of the Primary at Preschool and Professional Education Department,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine) E-mail: zhijianliu2018@gmail.com

SOFT COMPETENCES IN THE STRUCTURE OF FUTURE TEACHERS TRAINING

The purpose of the article is to determine the structure of soft competencies that is important for future teachers, including choreographers, training for the formation of soft competences in the educational process. Research methodology contains general scientific and special methods of scientific knowledge. The basic method in conducting the research is the general dialectical method, which allowed to analyze the existing approaches to the identification of soft competencies and the practice of their application in the future teachers training, choreographers particularly.

The scientific novelty is that, for the first time, the relationship and interrelation of soft competencies with other competencies that are needed for future teachers to learn is explored.

Soft competencies are considered as a collective category, which refers to many behaviors that help people at work, including teamwork, as well as successfully interact with society. Soft competencies allow you to be successful regardless of the specific activity and direction in which the person works. Domestic and international approaches to understanding and listing soft competencies are analyzed. Soft competencies identified in programmatic learning outcomes in educational institutions have been identified. The system of evaluation of educational institutions is analyzed, which, unfortunately, is now focused on controlling the formation of hard competencies.

Conclusions: There is not only a well-defined definition of the «soft competence» category, but also a dominant approach to understanding this category. Formation of soft competences is at the discretion of the teachers. Prospects for scientific development include the correlation of programmatic learning outcomes (which include soft competences) with approaches and components of soft competences, based on the approaches of the international pedagogical community.

Keywords: *competence, soft competence, aesthetic education, choreographer, educational process.*

Стаття надійшла до редакції 01.03.2020

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Л. С. Калашиник